

LITERATŪRA

"Rakstīt – tā ir pašterapija, tā ir bauda"

JŪLIJA DIBOVSKA

Lelde Jauja (1983) ir dzimusi un augusi Līvānos. 2005. gadā ieguvis maģistra grādu Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē Vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja programmā. 2020. gadā absolvējusi Literārās akadēmijas Prozas kursu, piedalījies Prozas lasījumos 2019. gadā. Romānu "Virs, bērni un pieci randiņi" (2020) un "Pārēšanās ābece" (2023) autore. Raksta arī stāstus, kas publicēti dažādos periodikas izdevumos, kā arī lugas, viena no tām – "Nelegālais koris" – 2021. gadā ieguva 3. vietu Nacionālā Kultūras centra lugu konkursā un ir publicēta NKC lugu krājumā. Izdevniecībā "Latvijas Mediji" tikko iznākusi viņas grāmata bērniem "Tās ir tikai super-spējas".

– Pastāsti, kā tev ienāca prātā uzrakstīt grāmatu par superspējām? Kā notika sadarbība ar mākslinieci Olgu Gogoli?

L. Jauja: – Kad ieraudzīju, ka izdevniecība "Latvijas Mediji" izsludinājusi bērnu literatūras manuskriptu konkursu, sapratu, ka vēlos pameģināt. Tobrīd maniem bērniem bija aktuāli supervaroņi. Protams, nevēlējos rakstīt tipisko supervaroņu grāmatu, man šķita interesanti paskatīties no citas puses uz īpašībām un uzvedī-

totips ir mana meita, viņa bija mūza un iedvesma šim darbam.

Sadarbība ar Olgu bija lieliska. Olgai bija svarīgi saprast, kādus es iedomājos galvenos varoņus, man bija svarīgi paļauties uz Olgas mākslinieces talantu, lai pēc tam ar lielu interesi ieraudzītu tekstu papildinošās ilustrācijas.

– Tu daudz runā par psiholoģiju savā prozā. Kas tevi tajā šobrīd saista?

– Mani fascinē cilvēku pretrunīgums, spēja vai nespēja pielāgoties citiem cilvēkiem un dažādām situācijām. Lielākais novērošanas objekts sev esmu es pati, ar pašanalīzi nodarbojos gandrīz bez apstājas, vēroju savas emocijas, uzvedību un mēģinu saprast, kāpēc domāju, jūtos un daru tieši tā. Ar tikpat lielu interesi vēroju citus cilvēkus, ar lielu interesi klausos, ko man stāsta. Viss dzirdētais agri vai vēlu kaut kādā veidā nokļūst manos darbos.

– Kāpēc būtu jāraksta proza? Ko tu iegūsti un ko zaudē?

– Proza man ir vistuvākais žanrs, jo tas ir pietuvināts "reālajai dzīvei". Tuva ir arī dramaturģija, ļoti izbaudu dialogu rakstīšanu. Rakstu, jo manā galvā nemitīgi dzīvo stāsti, sižeti, dialogi. Būtu diezgan nežēlīgi tos turēt iesprostatos un neļaut tiem kļūt par drukātu tekstu. Ieguvumu rakstot noteikti ir daudz vairāk – tā ir pašterapija, tā ir bauda,

TEĀTRIS

Nepa

Režisora Matīsa tāda, ko var dēvēt

ARMANDS
KALNIŅŠ

Matīss Kaža vairāk zināms kā kinorežisors, viņa līdzšinējās filmas raksturoja formas meklējumi, to stāsti bija saistoši, tādi, kuros ir skaidri formulēti problēmjautājumi un uz tiem ir iespējamas nepārprotamas par/pret atbildes. Jaundarbs iekļaujas sarežģītākā vidē, kurā patiesības var tikt apšaubītas. Tēlaini raksturojot tā jautājumu loku, baltais/melnais ir kā apslēpis gan asinsarkano, gan kara ierakumu brūno zemi, gan pavasarī uzplaukušu lapu zaļās cerības. Šādu "tumši balto" vai "gaiši melno" ne vienmēr izdodas pamanīt un adekvāti novērtēt.

Iespējams, šādu ideju ziņā vērienīgu, sarežģītu un profesionāli pamatīgu uzrāvienu sekmēja kopumā nepelnītā/nekorektā kritika par filmu "Neona pavasaris", kas portretēja jaunas meitenes pieaugšanas stāstu. Droši vien daudzi atcerēsies, ka filmai, režisoram un īpaši tās galvenās lomas tēlotājai Marijai Luīzei Melķei neganti uzbruka pēc aktrises runas "Lielā Kristapa" balvu pasniegšanas ceremonijā. Viņa uz laiku atsa-

bu, kas parasti tiek uzlūkotas kā negatīvas, un pārvērst tās par tādām superspējām, kas var dzīvēt noderēt un palīdzēt. Galvenās varones pro-

tā ir pašdisciplīnas trenēšana, tas ir saviļņojums, kad teksts tiek publicēts. Vienīgais, ko zaudēju, ir nervu šūnas, kad jāsastopas ar

Lelde Jauja: "Proza man ir vistuvākais žanrs, jo tas ir pietuvināts reālajai dzīvei."

negatīvu vērtējumu un kritiku, bet arī tas pieder pie

lietas. Visi viedokļi ir jāpieņem un ideālā gadījumā jā-

uztver kā iespēja kaut ko iemācīties.

MAIRAS FREIBERGAS FOTO

"Kultūrzīmju" lasītājiem piedāvājam iespēju lasīt Leldes Jaujas tēlojumu "Bez vainas vainīgā".

Viola bija noplūdinājusi ceturtdā, trešā un arī otrā stāva kaimiņus. Naktī viņi bija konstatējuši, ka labi nav, nākuši klauvēt pie Violas durvīm, bet darijuši to pārāk bikli, it kā domājot, ka saimnieces nemaz nav mājās. No rīta Violas telefonā bija astoņi neatbildēti zvani no apsaimniekotāja. Caurules plīst bez brīdinājuma, tas var notikt ar ikvienu, bet kaimiņi ienīst tagad tieši Violu. Cilvēki nav pelnījuši ne pili Violas uzmanības, ne šķipsnu Violas enerģijas. Un tā kuslā klauvēšana pie durvīm – ja būtu bijis ugunsgrēks, viņi taču būtu jāvuši viņai sadegti!

Vienu brīdi modē bija bikšusvārki. Viola uzskatīja, ka nav izgudrots nekas skaistāks par bikšusvārkiem. Ja nu vienīgi suņi. "Ejam, Žizel, ejam!" labradora saimnieks rausta pavadu un rauj suni ārā no Violas apskāvienu. Viņi ir tik greisirdīgi, tie cilvēki. Baidās, ka Viola izsūks visu mīlestību no viņu mīkstā, siltā mīļumiņa un pāri nekas nepaliks. Paliks, paliks, nav par ko uztraukties.

Suņi ir pierādījums, ka Dievs un īsta mīlestība pastāv. Tā, kā mīl suns, nemīl neviens cits. Vielai noteikti būtu daudz suņu, ja viņi labāk uzvestos – neapspalvotu divānu, neņemtu, neskrāpētu grīdu. Vide, kurā atrodies, ir ļoti svarīga mentālajai veselībai, tai jābūt kārtīgai un pārredzamai, bez divainiem dekoratīviem elementiem, kas krāj putekļus. Arī grāmatām mājās jābūt, bet tikai tādām, ko vēlies pārlasīt un kas dzīvei piešķir dziļumu. Sieviešu romāni un citi grabšči Violas plauktos neatrodas. Ja grāmata nemaina tavu dzīvi, tā nav

lasīšanas vērtā. Paulu Koelju "Alķīmiķis" ir pāršķirstīts vairākkārt, un katru reizi Viola tajā atrod jaunas nianšes.

Reiz Viola bija paņēmusi nedēļu garu atvaļinājumu, lai būtu brīvprātīgā kino festivālā. Jā, pārsvarā brīvprātīgie ir jaunieši, un varbūt atsevišķiem darbiem viņi ir piemēroti, varbūt kaut kādas lietas viņi var izdarīt, it īpaši, ja tas ir saistīts ar modernajām tehnoloģijām. Bet sarunāties ar cilvēkiem viņi nemāk, pilnīgi nekādas izpratnes par manierēm un etiketi. Sāpīgi noskatīties. Festivāla informācijas centrā Vielai smeldza ausis, dzirdot, kā jaunie sarunājas. Pa pusei angliiski, pa pusei gramatiski nepareizā un ļoti nabadzīgā latviešu valodā. Festivāla apmeklētāji viņiem jautā vienkāršas lietas, un tie zaļie gurķi un gurķenes tikai nīrdz un neko jēdzīgu nemāk atbildēt. Nav pat atvēruši festivāla mājaslapu, iepazīnušies ar programmu. Darba ētika nevis nulles, bet minus pieci limenī.

No sava dzīvokļa iznāk noplūdinātā otrā stāva kaimiņiene, un Viola, jūtot naidu, sev demonstratīvi iesit pa pieri, tad iesaucas: "Ak pareizi!", pagriežas uz pretējo pusi un laižas prom, it kā lai paņemtu dzīvokli aizmirstās saulesbrilles, ko tikko atcerējusies. Pēc brīža var turpināt iesāktās gaitas, bet kāpņu telpas gaisā cirvi var pakārt – tik jauna enerģija tur sakrājusies. Viņi Violu ienīst, viņi vēl viņai nāvi, Viola te vairs nespēs dzīvot, viņa te neizturēs, tas ietekmēs viņas mentālo veselību. Bez vainas vainīgā. Viņa neko sliktu nav

izdarījusi! Tās bija trubas! Kāpņu telpas negatīvā enerģija kā ķiršu kauliņu Violu izspļauj uz ielas. Garām, ošņādams trotuāru, iet Pestītājs, un Viola metas viņu apskaut.

"Kas tas par bumbuli viņam pie austiņas?" Viola bužina kranci, kam viens no vecākiem noteikti bijis taksītis.

"Tur viss ir kārtībā, nekas nopietns," suņa saimniece pacietīgi noskatās uz mīļošanos.

"Sen tevi nebiju satikusi," Viola čukst spalvu kamola austiņā. "Tu man patīc par visiem vislabāk!"

"Es tā kā mazliet steidzos," saimniece bilst, un Viola strauji pieraušas stāvus.

"Nezagšu es jūsu suni, varat neuztraukties."

Viola piekārtu bikšusvārkos, paknibina augsto apkakli, kas tik veiksmīgi notušē viņas disproporcionāli garo kaklu un, enerģiski pamājus suncim, dodas savās kino festivāla gaitās. Šovakar beidzot pati aizies uz kādu filmu, ir godam nopelnījusi. **KZ**

■ PROZAS ABC

JŪLIJA DIBOVSKA, literatūrkritiķe:

"Lelde Jauja piesaka sevi kā savā varonī ieinteresētu autori, tāpēc publikācijai labprāt pieņemu kāda portreta tēlojumu. Šī skice ir pat nedaudz ritmizēts mēģinājums iezīmēt kādu potenciāli problemātisku, ironisku tēlu, un nākotnes tekstiem noteikti noderēs šāda psiholoģisko ainu mozaika."

jās pieņem apbalvojumu par labāko galveno sieviešu lomu līdz Dzīvesbiedru likuma pieņemšanai. Sakritīgi, ka pirmizrādes dienā Saeima atbalstīja partnerības tiesiskā statusa izveidi, kas ir daļa no iepriekš daudzreiz noraidīto normatīvo aktu jautājumu loka. Nevērtēju to, kā būtu vispareizāk izteikt savu viedokli. Piekļāģu protestu, visticamāk, ignorēs, bet radikālākas izpausmes, piemēram, klaigāšana pie Saeimas (ne vienmēr saprotot to, kas tiek apspriests) vai mākslas darbu bojāšana muzejos parasti kavē iecerēto mērķu sasniegšanu, noskaņojot pret tām idejām, kas tiek aizstāvētas. Nevarētu strikti apgalvot, ka notikumiem pēc "Lielā Kristapa" ceremonijas – asām, pazemojošām reakcijām – būtu tieša ietekme uz izrādes saturu, tomēr šķiet, ka piedzīvotais autoriem ļauj cilvēku un sabiedrības grupu varas attiecību problemātiku pacelt augstākā un aktuālākā vispārinājuma pakāpē.

Izrāde rosina uzdot vairākus sabiedriski nozīmīgus jautājumus. Vai iespējama cieņpilna diskusija par būtiskiem diskutabliem jautājumiem? Jeb mūsdienu pasaulē jebkurš šāds labas gribas diktēts mēģinājums pārvēr-

M-2c